

LA TORRE DE SANTS (L'ANTIGA TORRE D'EN LLULL)

Joan Anton RABELLA

En alguns aspectes la història de Sants durant el període medieval és poc coneguda i ha presentat diversos interrogants. En aquest sentit, d'una banda, tradicionalment s'havia considerat que el terreny devia trobar-se molt dividit, és a dir, que no devia haver-hi una possessió gran en mans d'un únic propietari; i, d'una altra banda, es coneixia l'existència d'una construcció, l'anomenada *Torre d'en Llull*, de la qual s'ignorava la localització precisa.

La publicació l'any 1989 d'una escriptura de venda de diverses propietats a Sants del juny de 1347,¹ però, semblava que havia de fer possible la solució d'aquests aspectes no resolts; tanmateix, l'episodi que narra aquest document va restar desconnectat de la informació medieval que es tenia sobre la població i no es va relacionar amb els interrogants -almenys amb el segon- que apuntàvem anteriorment.

Pel que fa a la primera qüestió, mercès a aquest text sabem que en realitat hi havia un alou important, que fins aquell moment posseïa Pere Desplà, ciutadà de Barcelona. Contràriament al que es creia anteriorment a la publicació d'aquest document, aquest alou devia ser considerablement gran perquè Pere Desplà hi tenia afocats 29 masovers, 29 cases i 40 peces de terra (i moltes més a prop de Sants, com hi llegim repetidament: "*satis prope dictam villam de Sanctis*" [lín. 145, 146, 148, etc. del ms.]², que li pagaven cens. El document de venda, a més, ens dona més informació històrica interessant sobre aquesta possessió i així, per exemple, hi llegim que, malgrat que era un lloc de jurisdicció reial, concretament unes franqueses ("*francum alodium*" [lín. 7 del ms.]³, el propietari tenia els censals sota un règim quasi feudal, com ho demostra el fet que mantingués sobre aquests el dret dels mals usos ("*firmas facticas, intestias, cugucias, exorgias, ademprucia et servicia senoriatica*" [lín. 5 del ms.]⁴).

I en relació amb el segon aspecte, cal tenir en compte que el contingut del text ens dona notícia de l'existència d'una edificació, que d'acord amb la riquesa del propietari de l'alou podem suposar notable, a Sants: "*Domus mea de Sanctis*" [lín. 3 del ms.]⁵.

Si recopilem la informació en relació amb aquest darrer aspecte, d'acord amb el document de venda, sabem que a mitjan segle XIV Pere Desplà posseïa una casa i un alou força gran a Sants, que va vendre a Artau de Cabrera, també conegut com a Artau de Foces⁶, el qual va ser el darrer castlà de Cabrera, ja que l'any 1352 va vendre la major part de les seves possessions a Bernat III de Cabrera (aquest darrer, del llinatge vescomtal dels Cabrera).

Sabem, també, que posteriorment, al final del mateix segle, Joan Llull i de Gualbes (que era nét de Romeu Llull, que segurament era conseller en cap de Barcelona l'any 1348), que inicià la *línia de Sants* dins el llinatge Llull, tenia una torre a Sants.

D'aquesta manera tenim dues informacions sobre una casa *senyorial* a Sants durant l'Edat Mitjana: la que posseïa Pere Desplà i que va vendre el 1347 a Artau de Cabrera, i la que trobem qualificada com a *torre* i relacionada amb els Llull al final d'aquell mateix segle. Atesa la coincidència, és difícil no plantejar la possibilitat que la casa que tradicionalment s'ha conegut

com la Torre d'en Llull de Sants sigui en realitat la casa que va vendre Pere Desplà l'any 1347.

Però què és la Torre d'en Llull? A la bibliografia de caràcter històric trobem esmentades dues edificacions relacionades amb Sants, la Torre d'en Llull i la Raqueta, que amb noms diferents podien correspondre a una única realitat. De la primera sols en coneixem el nom, no en sabem ni la localització ni les característiques; mentre que de la segona sí que en tenim alguna descripció parcial, la localització i, fins i tot, algun gravat.⁷

Els primers esments bibliogràfics interessants sobre aquesta qüestió els trobem al final del segle passat i al començament d'aquest. En primer lloc s'hi va referir l'historiador Jacint La-
porte dins unes "Noticias historicas de Sans" publicades a «La ilustració catalana»⁸ on deia:

"Al devant mateix de l'iglesia parroquial y al peu del camí que hi menava fins ara poch, hi havia un edifici conegut per *La Raqueta*, que desaparegué en 1868 gracias al afany de reformes que's despertá ab la Revolució" (pàg. 46).

"En aquell edifici mitj enrunat s'hi veyan alguns trossos de fonaments que no seguían pas lo plan de lo edificat posteriorment; la paret que semblava més vella y que seguía la direcció del camí de l'iglesia (des de la casa Antomá), era tota de pedra de fil, molt alta y ferma, y tenía duas finestras de pur estil románich y una altra de gòtica. L'edifici tenia trassas d'haver estat convent, y segons lo parer del Dr. Casanovas, rector que fou de Sans, degué ésser castell senyorial, qual senyorís s'extingí, com s'extingiren quatre beneficis que hi hagué antigament en la parroquia. Lo citat escriptor, que ab gran afany se dedicá á investigar tot lo que pogués donar llum sobre l'història d'aquell malaguanyat edifici, no lográ descubrir cap rastre que'l posés en camí de la veritat." (pàg. 59).

"En vida de Sant Vicens Ferrer hi havia en Sans un convent de monjas baix lo títol de Santa María Magdalena; no's parla en lloch del siti ahont estava posat l'edifici de aquest convent; es més que probable que fòs lo mateix edifici anomenat *La Raqueta*" (pàg. 60).

Així doncs, és a partir d'aquest text que tenim informació, d'una banda, sobre la localització de l'edifici de la Raqueta (davant de l'església de Santa Maria de Sants) i, de l'altra, sobre la seva antiguitat i algunes característiques arquitectòniques (sembla que s'hi havien conservat algunes finestres gòtiques i fins i tot romàniques). És a dir, que l'edifici que, amb moltes modificacions arquitectòniques, es va conservar fins al 1868 al davant -si bé desplaçada cap a mà esquerra- de la nova església (com ho havia estat abans de l'antiga, que era una notable edificació romànica del segle XII que va ser enderrocada al 1830) corresponia a una casa d'origen medieval.

Pocs anys després, a la *Geografia general de Catalunya*⁹ Francesc Carreras i Candi ja esmentava la possibilitat que la Raqueta i l'antiga Torre d'en Llull fossin la mateixa construcció; en aquest sentit, assenyalava que la Torre d'en Llull havia d'ésser un notable edifici durant l'Edat Mitjana, com ho demostra el fet que la reina Maria, esposa d'Alfons IV, s'hi va hostatjar:

"un convent de monges de Santa Magdalena podria haver sigut l'antiga *Raqueta*, cas de que la Raqueta y la torra d'en Llull del segle XIV, hont hi passà la reyna Maria, muller d'Anfós IV, una temporada, no fosen una metexa cosa".

La visió actual ha partit de la informació de Carreras i Candi, com podem comprovar en la *Gran geografia comarcal de Catalunya*,¹⁰ per exemple:

"Fins l'any 1868, en què fou enderrocada, prop de l'església de Sants s'alçaven les restes d'un gran casal gòtic anomenat la *Raqueta*. No se sap de cert l'origen ni l'ús d'aquest casal, però *hom ha suposat* que podria ser la Torre d'en Llull, on la reina Maria, muller d'Alfons IV, passà una temporada"

D'aquesta manera, a partir de la informació que trobem en el document de venda de les propietats de Pere Desplà a Sants de l'any 1347, podem considerar de manera gairebé segura que

l'anomenada Torre d'en Llull, que seria més correcte anomenar Torre de Sants, correspon a un edifici que existia anteriorment a la relació d'aquest llinatge amb Sants (concretament la casa que posseïa Pere Desplà fins al 1347), el nom del qual va anar lligat durant molt de temps al de la família Llull, però que més modernament va prendre el nom de la Raqueta, com ho demostra l'antigor d'alguns trets arquitectònics d'aquest edifici que encara podem llegir en descripcions fetes abans del seu derroccament el segle passat. D'acord amb la localització i també amb els gravats que hem esmentat anteriorment, la casa del Rellotge, que s'ha conservat fins avui, devia ser-ne una dependència, de manera que la Torre de Sants devia trobar-se no ben bé davant de la façana actual de l'església, sinó desplaçada cap a l'esquerra d'aquesta.

La Torre de Sants, però, va anar canviant de propietari al llarg del temps, de manera que va pertànyer a diversos llinatges importants en els segles posteriors (Boixadors, Copons, Pinós i Sarriera): primer va romandre com a possessió de la família Llull fins que l'hereva¹¹ d'aquesta línia familiar, Elisabet Joana Llull i Sestrada (que va morir al 1601), es casà amb Francesc de Boixadors i d'Avinyó, raó per la qual a partir d'aquell moment la Torre va passar a la família Boixadors, senyors de Sant Miquel de Pontons. Va pertànyer a aquesta família fins que, quatre generacions després, Josefa de Boixadors, senyora de Pontons, es casà amb Joan de Copons, senyor de la Manresana.¹² L'any 1777 Maria Josefa de Copons i Despujol, marquesa de la Manresana,¹³ es va casar amb Josep Esteve Galceran de Pinós,¹⁴ marquès de Barberà, per la qual cosa a partir d'aquell moment la Torre va passar a pertànyer als marquesos de Barberà (primer als Pinós i, quan s'extingí aquesta branca amb Maria Josefa de Pinós el 1857, que era casada amb Josep Maria de Sarriera, als Sarriera).

A banda de l'aspecte genealògic, la informació que tenim i que podem consultar sobre aquesta qüestió és, però, poc nombrosa actualment; tanmateix, aquesta situació pot canviar el dia que es pugui consultar l'arxiu del marquès de Barberà, ubicat al castell de Vilassar, a Vilassar de Dalt, una circumstància que avui sembla una missió impossible...

Notes

1. Joan Miralles Zamora: «La vila i parròquia de Santa Maria dels Sants del Pla de Barcelona era un senyoriu», dins *Història urbana del pla de Barcelona*, vol. I, pàgs. 95-118 (Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1989).
2. *Op. cit.*, pàg. 107.
3. *Op. cit.*, pàg. 96. Malgrat que eren unes franqueses, com havia estat reconegut per Jaume I el 1274, el Consell de Cent devia exercir un cert control sobre la població, com ho demostra el fet que sovint hi rebia els reis quan aquests s'adreçaven a Barcelona (*Gran geografia comarcal de Catalunya*, vol. 8, pàg. 218 (Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1984)).
4. *Op. cit.*, pàg. 96.
5. *Op. cit.*, pàg. 96.
6. Era fill del noble aragonès Martín Rodrigo de Foces i de Sibil-la de Cabrera.
7. N'hi ha dos exemples diferents, creiem que del mateix gravat: un, de ben conservat, a la «Il·lustració catalana», tom XI, pàg. 44 (Barcelona 1890) i un altre, més petit i orientat en sentit contrari, a la *Geografia general de Catalunya* de Francesc Carreras i Candi, vol. III, pàg. 407 (Barcelona 1980 [reimpresió facsímil]); que reproduïx l'obra *La ciutat de Barcelona* del mateix autor (1916).
8. *Op. cit.*, tom XI.
9. *Op. cit.*, vol. IV, pàg. 977.
10. Vol. 8, pàg. 218 (Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1984). També en d'altres obres com en l'estudi introductori de Jaume Turró a Romeu Llull, *Obra completa* (Barcelona, Barcino, 1996), pàg. 12, nota 13.
11. Va esdevenir l'hereva després de la mort sense fills del seu germà Galceran Pau Llull i Sestrada (veg. *Gran enciclopèdia catalana*, vol. 14, pàg. 137 s. v. *Llull* (Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987)).
12. Veg. *Els castells catalans*, vol. III, pàg. 690 (Barcelona, Dalmau Editor, 1971).
13. Era filla de Ramon Ignasi de Copons, a qui el rei Carles III havia concedit el títol de marquès de la Manresana el 1767 (veg. *Els castells catalans*, vol. VI, pàg. 728 (Barcelona, Dalmau Editor, 1979)).
14. Veg. *Els castells catalans*, vol. II, pàg. 13 (Barcelona, Dalmau Editor, 1991).